

Laste keskkonnaalased õigused

Marilyn Palts

Co-funded by
the European Union

ENRICH
ENVIRONMENT, RIGHTS, CHILDREN

Sissejuhatatus

- ▶ Enrich projekti tutvustus
- ▶ Koolituse ülesehitus:
 - ▶ sissejuhatatus teemasse
 - ▶ harjutus osalejatele
 - ▶ ülevaade laste keskkonnaalastest õigustest
 - ▶ räägime kaasustest
 - ▶ arutame ülesande lahendusi ja tekkinud mõtteid

Õigus kui hea tööriist keskkonnakaitses

Üldine keskkonnavalane huvikaitses: teavituskampaaniad, arvamuslood, petitsioonid, avalikud pöördumised, keskkonnauuringute läbiviimine, keskkonnaharidus

Õiguslikud tööriistad huvikaitses:

- Haldusmenetlus - sh vaidemenetlus, teabenõuded, kaasamine ja osalemine;
- Osalemine õigusloomes;
- Õiguskantsleri poole pöördumine;
- Kohtumenetlus - Eesti kohtud, EL kohus, Euroopa Inimõiguste Kohus
- Õigusanalüüside/juhendmaterjalide koostamine ja kasutamine huvikaitses

Keskkonnaõigus

Keskkonnaõigus:

- ▶ Regulatsioonide eesmärk on enamasti inimeste tervise ja looduskeskkonna kaitsmine
- ▶ Seotud loodusteadustega
- ▶ Erinevad teemad: kliima, looduskaitse (sh mets), maapõu, müra jne

Keskkonnaõiguse rakendamine kohalikul tasandil:

- ▶ nt häiriv müra, metsaraie, keskkonnasaaste

Keskkonnaõiguse rakendamine süsteemse muutuse saavutamiseks:

- ▶ nt strateegilised kohtukaebused, osalemine õigusloomes, looduse õiguste tunnustamine

Laste keskkonnaalaste õiguste olulisus

- ▶ Hetkeseis:
 - ▶ üldine puudulik teave laste õigustest, puudulik kaasamine ja lastesõbraliku info puudumine
 - ▶ ÜRO, UNICEF jt rõhutavad vajadust tõsta laste teadlikkust oma õiguslikest võimalustest keskkonnaküsimustes
- ▶ Lapsed elavad pikema aja jooksul selle keskkonna tagajärgedega
- ▶ Lapsed, kes mõistavad oma õigusi ja keskkonnaprobleeme, oskavad:
 - ▶ teha teadlikke valikuid,
 - ▶ seista oma tervise ja elukeskkonna eest,
 - ▶ kasutada õiguskaitse- või osalusvõimalusi (nt noorte kliimaliikumised, petitsioonid, kohtuvaidlused)
- ▶ Kui keskkonnakahju seostatakse laste tervise, elu ja tulevikuga, muutub see küsimus moraalselt veelgi pakilisemaks ning sotsiaalselt ja poliitiliselt kiiremini prioriteediks
 - ▶ Kui lapsed räägivad oma õigustest puhtale keskkonnale, äratav see tugevaid emotsioone, meediatähelepanu ja avalikku toetust (nt Greta Thunberg, Fridays for Future).
 - ▶ Laste õigused panevad ka täiskasvanud rohkem vastutama.
 - ▶ Laste õiguste kaudu saab õigustada vajalikke meetmeid pikaajalise keskkonnakaitse nimel.
- ▶ *“In the context of ongoing existential crisis, climate litigation can serve a powerful function as a relational **healing space** in which adults communicate to children that they care enough to take action regardless of the outcome in an individual case.”*

“Teie poole pöördub kamp 15-aastaseid noori, kes on mures oma kodukoha kliimaolude halvenemise pärast. Nad ütlevad, et nende piirkonnas raiutakse järjest rohkem metsa, linnas on järjest vähem rohelist, suved on kuumemad ja välismaa uudised suurtest metsapõlengutest ja üleujutustes tekitavad ärevust. Nad tunnevad, et täiskasvanud ei kuula neid ega võta neid tõsiselt. Nad soovivad midagi ette võtta aga nad ei tea täpselt, millised on nende õigused, ega ka seda, kuidas tegutseda.”

Mõelge, et teie rühm on see, kelle poole noored pöörduvad. Mida te teeksite? Arutage rühmas ja vastake järgmistele küsimustele:

1. Õigused:

- *Millised laste õigused on siin seotud, eriti keskkonna ja osalemise aspektist?*
- *Kas noortel on õigus osaleda otsustusprotsessides?*

2. Tegevused:

- *Kuidas saaksite toetada nende osalust ja murede esiletoomist (nt petitsioon, kohaliku omavalitsuse poole pöördumine)?*
- *Milliseid praktilisi samme võiksid noored ise astuda ja milles teie neid toetaksite?*

3. Sotsiaalne vaade:

- *Millised barjäärid takistavad täiskasvanutel noori tõsiselt võtta (nt ealine erinevus, teadmatus laste õigustest)?*

Laste keskkonnaalased õigused

Foto: Madis Hindre, Priit Mürk/ERR

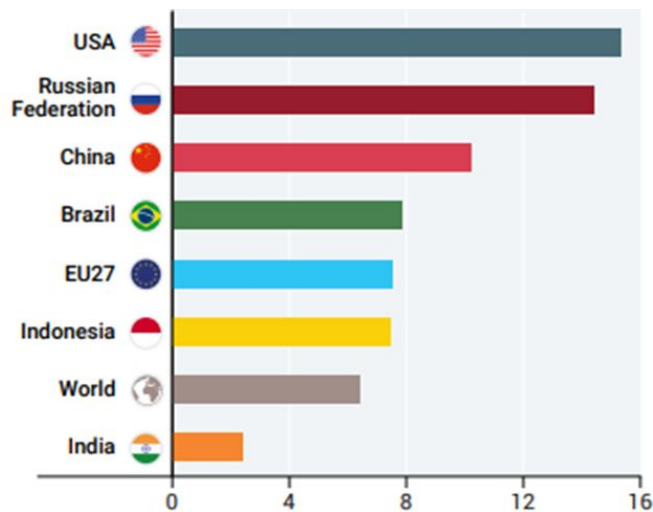
Miks me räägime kliimast ja laste õigustest?

Kliimaprobleem Eestis (1)

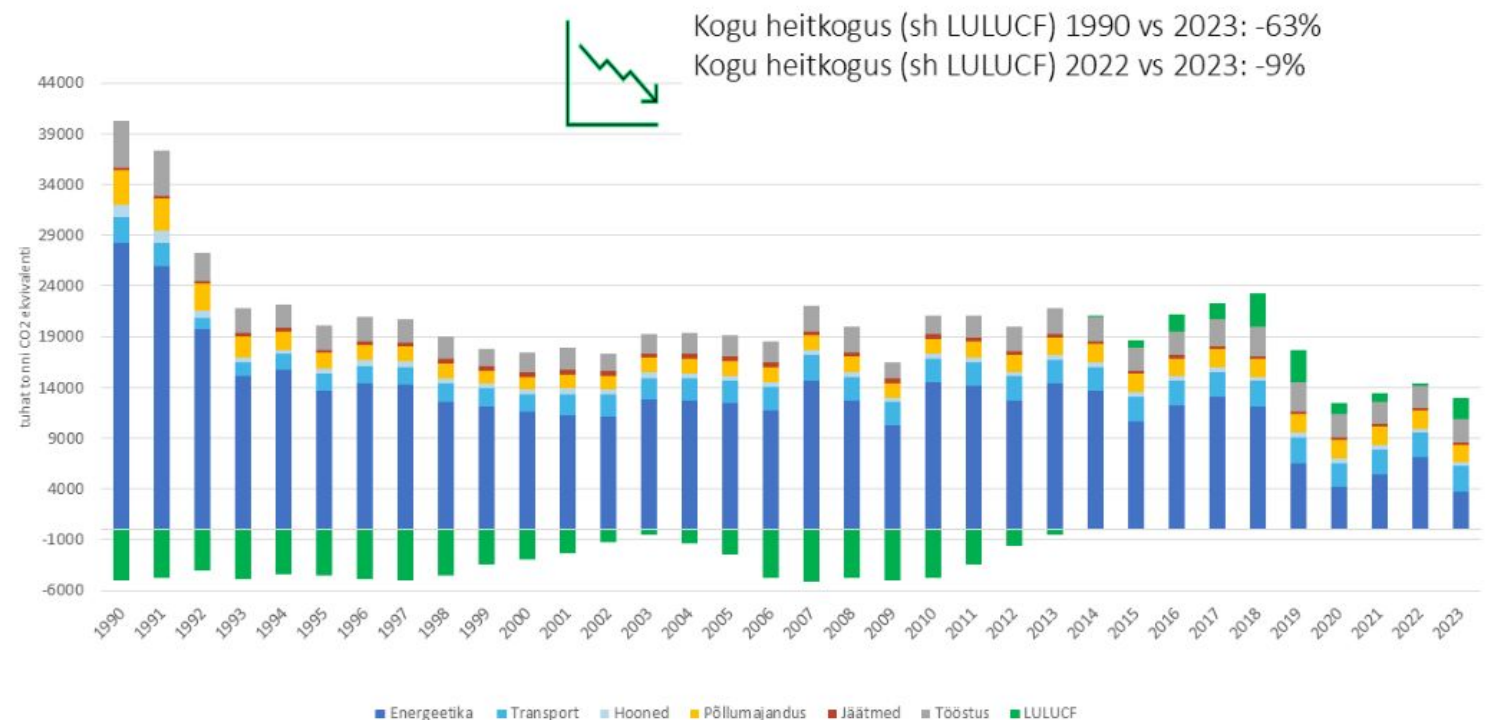
- ▶ Kliimamõjud on jõudnud/jõuavad ka Eestisse
 - ▶ põuad, tormid, üleujutused, migratsioon jne
 - ▶ vajadus võtta kohanemismeetmeid
- ▶ Ka väike riik on kohustatud tegema oma osa kliimamuutuste leevendamiseks
 - ▶ Iga lisanduv tonn kasvuhoonegaase loeb ning iga murdosa kraadist, mille võrra suudetakse atmosfääri soojenemist ära hoida, on oluline, et vältida murdepunktideni jõudmist (IPCC, 2018)
 - ▶ Juriidiline kohustus
 - ▶ Euroopa Inimõiguste Kohus: “Igal riigil on oma osa vastutusest võtta meetmeid kliimamuutuste pidurdamiseks. Riik ei saa oma kohustustest kõrvale hiilida, viidates teiste riikide vastutusele.” (KlimaSeniorinnen, p 442)
 - ▶ Rahvusvahelise Kohtu nõuandev arvamus 23.07.2025
 - ▶ Riigikohtu 11-10-2023 otsus asjas nr 3-20-771 (MTÜ Loodusvõlu)
 - ▶ Väikesed riigid või üksikisikud võivad olla innovatsiooni või eetilise tegutsemise eestvedajad
 - ▶ Suurim mõju ei ole CO₂ tonnides, vaid normides ja signaalides

Kliimaprobleem Eestis (2)

- ▶ 1995-2023 - KHG heitkogused on vähenenud 16%; seega peab 2023-2050 vähendama 84%
- ▶ kliimakindla majanduse seaduse eelnõu - nt aastani 2030 ei pea KHG heitkogused langema
- ▶ KHG heitkogus elaniku kohta - Eestil 11,7 t CO2 ekv. Maailma keskmine - 6.5 t CO2 ekv (2021)

Joonis 1: KHG heitkogused elaniku kohta 2021. aastal (sh LULUCF)
(Allikas: Emissions Gap Report 2023, ÜRO)

Joonis 2: Eesti KHG trendid 1990-2023. (Allikas: Kliimaministeerium)

Kliimakriis ja selle mõju lastele ja tulevastele põlvedele

- ▶ Noored kannatavad Maa kliima jätkuva destabiliseerumise tõttu ebaproportsionaalselt (UNICEF 2021)
- ▶ Noored on täiskasvanutest haavatavamad kliimamuutuste füüsiliste tagajärgede suhtes, aga ka nende kriiside sotsiaalsete mõjude suhtes
- ▶ Kliimaärevus
- ▶ Lapsed jäävad kõrvale vastutusmehhanismidest / otsustusprotsessidest
- ▶ Mõju noortele on tõsisem ja pikaajalisem võrreldes sellega, mida kogevad täiskasvanud poliitikud ja otsustajad

Laste keskkonnaalaste õiguste areng

- ▶ 1989 - ÜRO lapse õiguste konventsioon
- ▶ 1992 - Rio de Janeiro keskkonnakonverents (UNCED): rõhutati jätkusuutliku arengu tähtsust tulevastele põlvetele; noorte hääl sai rohkem tähelepanu.
- ▶ Greta Thunberg ja Fridays for Future (2018)
- ▶ Lapsed hakkavad pöörduma kohtute poole - näiteks kliimakaebused riikide vastu, väites, et valitsused rikuvad laste õigusi; sh pöördumine ÜRO poole
- ▶ 2021 - ÜRO lapse õiguste komitee seisukoht: riikidel on kohustus kaitsta lapsi keskkonnakahjude, sealhulgas kliimamuutuse eest
- ▶ 2023 - ÜRO lapse õiguste üldkommentaari nr 26

ÜRO lapse õiguste komitee seisukoht (2021)

- Taust: Noorte kliimakaebus ÜRO-le
- Komitee ei võtnud kaebust menetlusse tehnilistel põhjustel, kuid tegi olulise sisulise avalduse laste keskkonnaalaste õiguste kohta
- Komitee seisukoht:
 - Laste õigused on tihedalt seotud keskkonnaga
 - Kliimamuutus on reaalne oht laste tervisele, ellujäämisele ja arengule
 - Riikidel on kohustus ennetada ja vähendada keskkonnakahju, mis ohustab laste õigusi - nii oma riigis kui ka piiriüleselt
- **Keskkonna kaitsmine ei ole vaid poliitiline valik, vaid ka juriidiline kohustus laste ees!**

ÜRO üldkommentaar nr 26 (2023)

- ▶ Lapse õiguste konventsioonist tuleneb iga lapse õigus puhtale ja tervislikule keskkonnale.
- ▶ Kliimameetmeid kavandades peaksid riigid selgelt keskenduma laste huvide kaitsele.
- ▶ Riikidel tuleb rakendada kõiki vajalikke meetmeid, et ettevõtted vähendaksid oma kasvuhoonegaaside heidet võimalikult kiiresti.
- ▶ Lapsi tuleb kaasata sisukalt keskkonnaotsuste tegemisse, mis võivad neid mõjutada, ning tagama tõhusa ligipääsu õiguskaitsele.
- ▶ Kõik keskkonnavalased õigusaktid, poliitikad, projektid, eelarved, sh need mis juba jõus, vajavad igakülgset mõjuanalüüsi laste õiguste aspektist.

ÜRO Lapse õiguste komitee soovitused Eestile lapse õiguste konventsiooni täitmiseks (2024)

- ▶ Komitee soovib, et Eesti lõimiks lapse õigustel põhineva lähenemisviisi oma keskkonnakaitse ja kliimamuutustega seotud õigusaktidesse ning poliitikasse ja kaasaks lapsi ning noorte keskkonnanõukogu Eesti kliimaseaduse aruteludesse.
- ▶ Eestil tuleks tagada, et kliimamuutustega tegelemise ja katastroofiohu juhtimise poliitika ning programmide väljatöötamisel võetakse arvesse laste erilist haavatavat olukorda, vajadusi ja seisukohti.
- ▶ Samuti on ettepanekus eraldi soovitus, et Eesti võtaks vajalikke meetmeid, millega tagada, et Euroopa Liidu riigiti kindlaksmääratud panused ning sellega seotud riiklik energia- ja kliimakava (2021-2030) oleksid rakendamisel osaluspõhised ning lähtuksid lapse õigustest.

Kohalduvad regulatsioonid

- ▶ ÜRO lapse õiguste konventsioon
- ▶ Euroopa Inimõiguste Konventsioon
- ▶ Euroopa Liidu põhiõiguste harta
- ▶ Aarhusi konventsioon
- ▶ Eesti Vabariigi põhiseadus
- ▶ Keskkonnaseadustiku üldosa seadus
- ▶ Lastekaitseseadus
- ▶ Perekonnaseadus

Inimõigused, sh laste keskkonnaalased õigused

- ▶ Lapse õiguste konventsioon:
 - ▶ Artikkel 6 - Õigus elule ja arengule
 - ▶ Artikkel 24 - Õigus kõrgeimale võimalikule tervisetasemele
 - ▶ Artikkel 27 - Õigus piisavale elatustasemele
- ▶ EIÕK:
 - ▶ Artikkel 2 - Õigus elule
 - ▶ Artikkel 8 - Õigus era- ja perekonnaelu austamisele
 - ▶ Artikkel 14 - Diskrimineerimiskeeld
- ▶ Keskkonnaseadustiku üldosa seadus:
 - ▶ § 23 - Õigus puhtale keskkonnale
- ▶ Põhiseadus:
 - ▶ § 5 - Eesti loodusvarad ja loodusressursid on rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult.
 - ▶ § 53 - Igaüks on kohustatud säästma elu- ja looduskeskkonda.

Tulevaste põlvkondade õigused

- ▶ Pole õiguslikult siduv ega täpselt määratletud mõiste
- ▶ Klassikalises õiguses on õigussubjektiks olemasolev inimene või organisatsioon
- ▶ Kuigi nad pole veel sündinud, mõjutavad praegused otsused tugevalt nende elu ja heaolu. Seetõttu tuleks nende õigusi vähemalt kaudselt kaitsta.
- ▶ "Esindatud tulevased põlvkonnad" - nt ombudsmanid või institutsioonid, kes seisavad nende huvide eest
- ▶ Rahvusvaheline õigus - jätkusuutlik areng / säästev areng
- ▶ Põhiseadus:
 - ▶ Preambul: „Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on /.../ pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus /.../.“
 - ▶ Seotud ka PS §-ga 5
- ▶ Neubauer (Saksamaa Konstitutsioonikohus, 2021)
 - ▶ Tulevastele põlvkondadele ei tohi jätta ebaproportsionaalset suurt kliimakaitsekoormust

Menetluslikud õigused

- ▶ Juurdepääs keskkonnainfole
- ▶ Kaasarääkimise õigus
- ▶ Ombudsman
- ▶ Kohtusse pöördumise õigus

Juurdepääs keskkonnainfole

- ▶ Aarhus konventsioon art 4 - avaliku võimu asutused peavad tagama keskkonnainfo andmise.
- ▶ Info kättesaadavus on eeltingimus, et lapsed saaksid mõista toimuvat, kujundada arvamust, osaleda otsustusprotsessides.
- ▶ Praktikas võib info olla:
 - liiga tehniline
 - lapsele mitte arusaadav
 - ainult täiskasvanutele suunatud
- ▶ Avalik info ei ole kohandatud vanusele ega keelelisele võimekusele.
- ▶ Sotsiaalmeedia ja “Kust ma saan usaldusväärset keskkonnainfot?”

Kaasarääkimise õigus

- ▶ ÜRO lapse õiguste konventsioon art 12 - lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, peab olema tagatud õigus väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes.
- ▶ Artikkel 13 - sõnavabadus.
- ▶ Artikkel 24 ja 29 - elukeskkonna, tervise ja hariduse kvaliteet.
- ▶ Lapsel on õigus saada ära kuulatud viisil, mis vastab tema vanusele ja küpsusele.
- ▶ Kaasarääkimine peab toimuma viisil, mis on lapse jaoks mõistetav ja turvaline.
- ▶ Laps ei tee otsuseid, vaid tema arvamust peab arvestama otsustusprotsessis.
- ▶ Oluline on lapsele selgitada olukorda talle arusaadavalt.
- ▶ KeÜS § 24 - õigus küsida keskkonnateavet.
- ▶ KeÜS § 25 - õigus saada keskkonnateavet keskkonnaohu ilmnemisel.
- ▶ KeÜS § 28 - õigus osaleda olulise keskkonnamõjuga otsuse tegemisel.

Lasteombudsman

- ▶ Eestis ei ole lasteombudsmani eraldi, neid ülesandeid täidab õiguskantsler.
- ▶ Õiguskantsleri kantseleis on laste õiguste osakond, kus töötab spetsiaalselt laste õiguste teemadega tegelevad juristid ja eksperdid.
- ▶ Õiguskantsleri ülesanne on laste ja noorte õiguste kaitsmine ja edendamine.
- ▶ Lasteombudsman kaitseb laste õigusi suhetes avalikke ülesandeid täitvate inimeste ja asutustega.
- ▶ Võtab vastu laste või nende eestkostjate kaebusi ning kontrollib konkreetseid juhtumeid, kus lapse õigusi võidakse olla rikutud.

Kohtusse pöördumise õigus

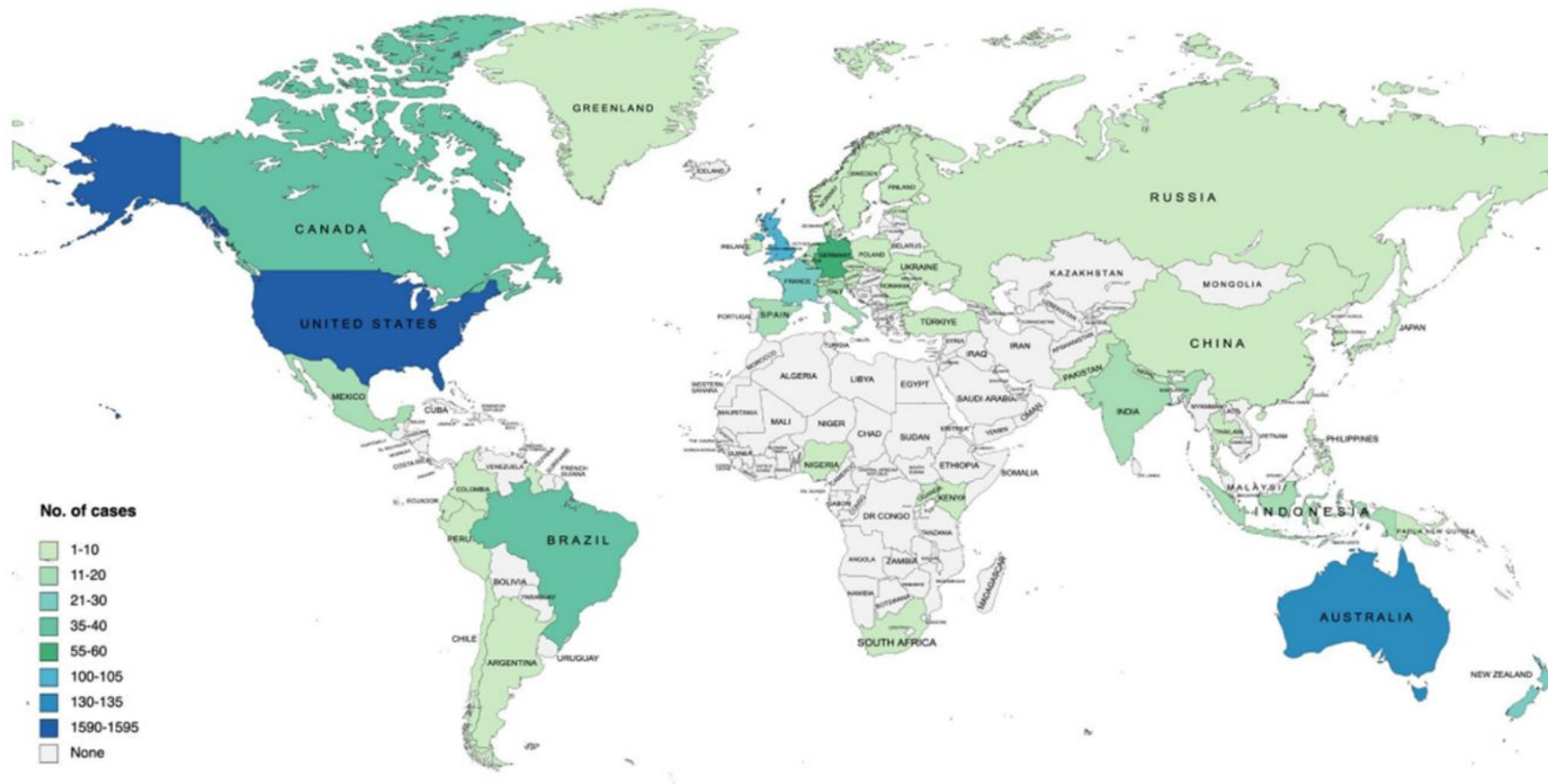
- ▶ Põhiseadus § 15 - igaühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse.
- ▶ Kohtusse pöördumine otse - vähemalt 15 aastane.
- ▶ Kohtusse pöördumine kaudselt - esindaja kaudu.
- ▶ Halduskohtumenetluse seadustik (HKMS) § 44 lg 1 kohaselt võib kaebusega halduskohtusse pöörduda isik üksnes oma õiguse kaitseks.
- ▶ Keskkonnaühendustel on laiem kaebeõigus.

Kaebeõigus

- ▶ Keskkonnaseadustiku üldosa seadus (KeÜS) § 30 sätestab kaebeõiguse erinormi keskkonnaasjades.
- ▶ Lg 2 sätestab, et kui keskkonnaorganisatsioon vaidlustab haldusakti või sooritatud toimingu HKMS või HMS sätestatud korras, eeldatakse, et tema huvi on põhjendatud või et tema õigusi on rikutud, kui vaidlustatud haldusakt või toiming on seotud organisatsiooni keskkonnakaitseliste eesmärkide või senise keskkonnakaitselise tegevusvaldkonnaga.
- ▶ Ühenduse põhikirjaline eesmärk peab olema seotud keskkonnakaitsesega.
- ▶ Lastel on õigus luua ühendusi (MTÜ), mille kaudu on võimalik vaidlustada avalikke huve puudutavat õigusvastast tegevust.

„Maailma muutmise retsept: kliima, inimõigused ja kohtud”

Figure 1.2. Number of climate litigation cases around the world, per jurisdiction (up to 31 May 2023)

- 2024 aasta seisuga 2967 kliimakaebust
- ligi 60 riigis

Juhtumid

- ▶ KlimaSeniorinnen, Euroopa Inimõiguste Kohus (2020 → 2024)
- ▶ Rahvusvahelise Kohtu nõuandev arvamus (23.07.2025)
- ▶ Navahine vs Hawaii Transpordiministeerium (2022 → 2024)
- ▶ Held vs Montana osariik (2020 → 2024)
- ▶ MTÜ Loodusvõlu vs Keskkonnaamet (2024 → ...)

KlimaSeniorinnen

- ▶ Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus 09.04.2024
- ▶ Šveitsi ebapiisav tegevus kliimamuutuste pidurdamisel rikub inimõigusi
- ▶ Kaebajateks eakad daamid
- ▶ Oluline pretsedent kaebeõiguse ja riikide kliimaalaste kohustuste osas
- ▶ Võit kõigile põlvkondadele!
 - ▶ „ebaproportsionaalset süükoormat ei tohi panna tulevaste põlvkondade õlule“, mistõttu tuleb meetmeid rakendada „õigeaegselt ning asjakohasel ja järjepideval viisil“

Kliimakohtuasi Rahvusvahelises Kohtus

- ▶ Rahvusvahelise Kohtu nõuandev arvamus 23.07.2025 riikide õiguslike kohustuste ja tagajärgede kohta seoses kliimamuutuste ja nendega kaasnevate kahjudega
- ▶ Vaikse ookeani saareriikide juuratudengite algatus (2019)
- ▶ Põhiline eestkõneleja - Vanuatu
- ▶ „Pöördepunkt kliimaõiguse valdkonnas“

Foto: AP Photo/Peter Dejong

Navahine vs Hawaii Transpordiministeerium

- Esmane juhtum USA-s, kus lapsed on võtnud osariigi transpordivõrgu tuleviku kliima eest kohtulikult vastutusele.
- Pretsedent: noorte ja laste osalusõigus ja nende õigus kohaldada loodusvara põhimõtteid kliimapoliitika kontekstis.
- Kohtule ligipääs ja õigus vaidlustada poliitikaid ei ole ainult teoreetiline.

Held vs Montana osariik

- Esimene kord USA ajaloos, kui noortel õnnestus kohtus võita kliimajuhtum, mis baseerus osariigi põhiseaduslikul keskkonnaõigusel.
- Tunnustati, et õigus puhtale kliimale on demokraatlik õigus, mis peab olema reaalne, mitte pelgalt deklaratiivne.
- Näitab, kuidas noorte kohtusse pöördumine teadusliku tõenduspõhise argumentatsiooniga võib luua juriidilised eeldused poliitiliste muutuste tegemiseks.

Õlitehase juhtum

- ▶ Eesti Energia (Enefit Power AS) Enefit280-2 põlevkiviõlitehas
- ▶ 1.8 mln t CO₂ aastas, s.o u 6% Eesti riigi aastasest süsinikuheitmest
- ▶ Ehitusluba
 - ▶ → kohtuvaidlus (2020 - 2023)
- ▶ Keskkonnakompleksluba
 - ▶ Haldusmenetlus, KMH
 - ▶ → kohtuvaidlus (2024 - ...)

05.2024

**Keskkonnaamet väljastab õlitehasele
kompleksloa**

06.2024

Fridays for Future Eesti vaidlustab kompleksloa

02.2025

Halduskohus lubab tehasel tööle asuda

08.2025

Ringkonnakohus teeb otsuse

Soovituslik materjal

- ▶ [Keskkonnaõiguse Keskuse uudiskiri](#)
- ▶ [Film “Hoolsuskohustus - kliimavaidlused kohtusaalis” \(2022\)](#)
- ▶ [Kliimaõigus noortele. Keskkonnaõiguse Keskus, 2022](#)
- ▶ [ÜRO üldkommentaar nr 26](#)
- ▶ Pihel Sarve kommentaarid Eesti Vabariigi põhiseadusele
 - ▶ [§ 5. \[Loodusvarade säästlik kasutamine\] | Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarid](#)
 - ▶ [§ 53. \[Kohustus säästa elu- ja looduskeskkonda\] | Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarid](#)

Tänan!